

בגלל הכלכלה ועזה: הבוחרים הטורקיים הענישו את ארדואן

רמי דניאל | 4 באפריל, 2024 | גיליון 1844

תוצאות הבחירות המוניציפליות שהתקיימו ברחבי טורקיה ב-31 במארס הפתיעו פרשנים רבים במדינה בשל גודל המכה שספגה הממשלה. לראשונה מאז שעלתה לשלטון, מפלגתו של הנשיא ארדואן לא הגיעה למקום הראשון. לעומת זאת, האופוזיציה רשמה הישג היסטורי. לא זו בלבד שהצליחה לשמור על שליטה באיסטנבול, אנקרה ואיזמיר, אלא אף זכתה בניצחונות בערים רבות אחרות, כולל במקומות שנחשבו מבצרים שמרניים. הבוחרים הטורקיים העבירו מסר ברור לארדואן ולמפלגתו – תסכול וכעס עקב המשבר הכלכלי המתמשך. חלק מהתומכים המסורתיים של הנשיא גם רצו להעניש אותו בגלל מה שהם תופסים כצביעותו ביחס לסוגייה הפלסטינית. כעת נפתחת בטורקיה תקופה של מספר שנים ללא בחירות, אך טרם ברור האם תתאפיין בשינוי במדיניותו של ארדואן, בין היתר בבמה הבינלאומית.

ניצחון האופוזיציה בבחירות המוניציפליות בטורקיה והיקפו הפתיעו את כל הפרשנים במדינה, שציפו לקרב צמוד לאור המאמצים הרבים שהשקיעה הממשלה כדי לנצח אופוזיציה לא מאוחדת אשר ספגה תבוסה קשה בבחירות הארציות ב-2023. אך מפלגת העם הרפובליקאית (CHP), אשר נוסדה על ידי אטאטורק ומייצגת את הנאמנות לערכיו, קרי: חילוניות, לאומנות ותפיסה כלכלית במרכז-שמאל, רשמה ב-31 במארס הישג היסטורי. לראשונה מאז 1977 היא המפלגה הגדולה בטורקיה, עם 38% מהקולות. ה-CHP הצליחה לשמור על שליטה בשלוש הערים הגדולות במדינה ואף להגדיל בהן את הפער לטובתה. כן זכתה המפלגה בניצחונות בערים חשובות אחרות ורשמה הישגים באזורים שעד היום נתפסו כשמרניים יותר, ואף כמבצרים של ארדואן.

למפלגת הצדק והפיתוח (AKP), מפלגת הנשיא, תוצאות הבחירות הן תבוסה מרה. באופן סמלי, עם 35% מהקולות, בפעם הראשונה מאז הקמתה וריצתה הראשונה לבחירות ב-2002, ה-AKP לא הגיעה למקום הראשון. הנשיא הטורקי, אשר ביקש מהבוחרים "לשבור שיאים" בתמיכה במפלגתו ולא הסתיר את רצונו העז לכבוש מחדש את איסטנבול, כשל בתוכניותיו, פחות משנה אחרי ניצחונו בבחירות לנשיאות.

בנוסף, מפלגת השלטון צריכה להתמודד עם עלייתה של מתחרה אסלאמיסטית, מפלגת הרווחה החדשה. המפלגה, ששמה, סמלה, והנהגתה מזכירים את המפלגה האסלאמיסטית שבה ארדואן התחיל את הקריירה הפוליטית שלו בשנות ה-1990, מנסה כבר מספר שנים לפנות לקהל המאוכזב מההתמתנות היחסית של ה-AKP - שהרי ביססה את הצלחתה הפוליטית על כך שוויתרה על אורתודוקסיה אסלאמיסטית כדי למשוך קהל רחב ולא פעלה מספיק בעיני אסלאמיסטיים קיצוניים לקידום הדת בטורקיה. אחרי שכרתה ברית עם ארדואן בבחירות הארציות בשנה שעברה, מפלגת הרווחה החדשה החליטה השנה לרוץ בנפרד - מה שהתברר כהימור מוצלח, שכן הגיעה למקום השלישי בבחירות עם כ-6% מהקולות.

גורם מרכזי בהחלטת הבוחרים להעניש את הממשלה היו מצב הכלכלה טורקית. המדינה נמצאת במשבר כלכלי עמוק, המתאפיין באינפלציה גבוהה ומתמשכת. אחרי שנים שבהן דגל ארדואן במדיניות כלכלית ההולכת נגד התיאוריות הכלכליות המקובלות, הוא ביצע פניית פרסה לאחר הבחירות הארציות שנערכו ב-2023 ומינה שר כלכלה אשר החזיר את טורקיה לאורתודוקסיה הכלכלית. אך הצעדים שננקטו כדי להשתלט על המחירים טרם הניבו פירות משמעותיים ופגעו במצב הכלכלי האישי של אזרחים רבים. הצעדים הנדיבים שהממשלה הודיעה עליהם לקראת סוף הקמפיין והרמזים שחלקם יהיו אפשריים רק בתנאי שה-AKP תנצח לא שכנעו את המצביעים ובכללם הגמלאים, המהווים חלק משמעותי מהאוכלוסייה הטורקית ונפגעו במיוחד מהמשבר. בניגוד לבחירות הארציות ב-2023, שבהן המצביעים היו רגישים יותר לסוגיות קשורות לביטחון הלאומי או לזהות המדינה, הבוחרים הטורקים ניצלו את הבחירות המקומיות כדי להביע את תסכולם כלפי הממשלה.

יתר על כן, קמפיין הבחירות התאפיין בשיח ער סביב המלחמה ברצועת עזה ויחסי טורקיה-ישראל, כשהנשיא ארדואן ניסה למנף את עמדתו החריפה נגד ממשלת ישראל ואת הסיוע הרב שטורקיה שולחת לפלסטינים כדי לגייס את תמיכת הבוחרים. אך טקטיקה זאת נכשלה. המפלגות המתחרות ל-AKP מצידן מתחו ביקורת קשה נגד הממשלה על כך שהיא לא הפסיקה את הסחר בין טורקיה לישראל. מפלגת הרווחה החדשה הייתה בין הקולניות בהקשר זה ואף השוותה כל קול ל-AKP לכדור הנשלח לצבא ישראל כדי לבצע "רצח עם" בעזה. לכן, תבוסת מפלגתו של ארדואן בזמן שמתחרה אסלאמיסטית קיצונית יותר בקשר לסכסוך רשמה הישג גדול נראית כתוצאה של רצון חלק מהבייס השמרני האסלאמיסטי להעניש את ארדואן על אי-העקביות שלו כלפי ישראל. גם את הדעיכה הכללית של כל המפלגות המזוהות עם הלאומניות הטורקית, שירדו מ-20% מהקולות בשנה שעברה לכ-10% השנה, ניתן להסביר על בסיס השפעת המלחמה בעזה על הקמפיין בטורקיה. מפלה זאת ממחישה בין היתר את השינוי בשיח הפוליטי הטורקי, שב-2023 התאפיין בדגש על סוגיית הפליטים הסוריים הנמצאים בטורקיה ואילו השנה התמקד במלחמה בעזה - נושא שלגביו אין למפלגות הלאומניות מסר מיוחד בהשוואה למפלגות האחרות.

הבחירות המקומיות ציירו מפה פוליטית חדשה בטורקיה. אין לארדואן סיבה לדאוג לגבי המשך כהונתו כנשיא בטווח הקצר. הבחירות המתוכננות הבאות יתקיימו ב-2028 ויש לו רוב בפרלמנט, כך שהוא ימשיך לשלוט בטורקיה עם חופש תמרון רחב ומספיק זמן כדי לנסות להפוך את התוצאות האחרונות. בנוסף, למרות התבוסה ל-AKP, התוצאות הכלליות גם משקפות מגמות מסוימות שהן חיוביות עבור ארדואן. אם מחשבים אותם ביחד, קולות מפלגת הצדק והפיתוח ומפלגת הרווחה החדשה מהווים יותר מ-40% מהקולות, מה שתואם את הצלחות העבר של ארדואן. מפלגת הרווחה החדשה הייתה בעבר בעלת בריתה של ארדואן, היא קרובה רעיונית במובנים רבים למפלגת הצדק והפיתוח ואף הציעה עד הרגע האחרון לארדואן לפרוש מהמרוץ בתמורה לאימוץ חלק מהקו הפוליטי שלה על ידי ה-AKP. לכן, נדמה שהוא יוכל בעתיד ליישר את ההדורים עם אותה מפלגה ולהישען מחדש על בוחריה.

ובכל זאת, המפה הפוליטית החדשה מקשה על ארדואן לקדם את האג'נדה הפוליטית שלו. בין היתר, יצטרך הנשיא הטורקי לשקול מחדש את רצונו לשנות את החוקה הטורקית דרך משאל עם לאחר שרוב הקולות איננו מובטח לו עוד. בנוסף, תוצאות הבחירות מחזקות את האופוזיציה. ראשית, אחרי כעשרים שנה שבהן לא קמה דמות חזקה אשר תאתגר את ארדואן בבמה הפוליטית, ראשי הערים מהאופוזיציה, במיוחד אלה שנבחרו מחדש באיסטנבול ואנקרה, מהווים איום גדל על הנשיא הטורקי. שנית, לאחר שנים שבהן האופוזיציה ניסתה

לנצח את ארדואן דרך קואליציות מורכבות אשר התבררו ככישלון, תוצאות הבחירות, עם הישג גדול ל-CHP וכישלון למפלגות האופוזיציה האחרות, יוצרות סדר חדש באופוזיציה עם מפלגה אחת, שמסוגלת לגייס את מתנגדי המשטר סביבה. גם הבוחרים הכורדים החליטו על הצבעה טקטית - תמיכה במפלגה הפרו-כורדית במחוזות שבהם היא הייתה יכולה לנצח ותמיכה ב-CHP במקומות אחרים, כולל איסטנבול. לבסוף, עם ההישגים שלה בבחירות המוניציפליות הצליחה ה-CHP להשתלט על רשויות מקומיות, המייצגות כשני שלישי מאוכלוסיית המדינה וכ-80% מהתל"ג שלה, ומשאביהן. משאבים אלה יהוו כלים חשובים בקמפינים הבאים. לאור זאת, ארדואן יעמוד בבחירות הארציות הבאות מול אופוזיציה חזקה ויעילה יותר.

השחקנים הפוליטיים טורקיים יאלצו בכל מקרה להתכונן לתחרות לא שוויונית - מה שהומחש פעם נוספת בבחירות האחרונות, ששוב הדגישו את האמביוולנטיות של מצב הדמוקרטיה במדינה. מצד אחד, האזרחים הטורקיים השתתפו בהמוניהם בבחירות - אחוז ההצבעה, 78, שנתפס בטורקיה כנמוך מאד יחסית, הינו בעצם גבוה בהשוואה לזה הנרשם במדינות אחרות, וקולותיהם נספרו באופן תקין. עובדה מעניינת נוספת היא שמספר הנשים שנבחרו גבוה מאי-פעם - מה שמאשר את מגמת הפמיניזציה האיטית במערכת הפוליטית, שנצפתה כבר בבחירות הארציות בשנה שעברה. מצד שני, האופוזיציה נאלצה לנהל קמפיין בתנאים קשים, מול מנגנוני המדינה והתקשורת שגויסו באופן גורף לטובת מועמדי הממשלה. בנוסף, מאחר שמערכת המשפט כבר לא עצמאית, מועמדים ואף ראשי ערים נבחרים מהאופוזיציה נתונים בסכנה של מעצר ומשפט. ראש העיר איסטנבול, אקראם אימאמולו, למשל, מחכה למשפט חוזר אחרי שהורשע ב-2022 לשנתיים וחצי מאסר בשל אמירות שהוצגו על ידי הממשלה כהעלבת וועדת הבחירות. באופן מקיף יותר, ראשי הערים בדרום מזרח טורקיה, אזור עם רוב כורדי, הושעו בעבר באופן סדרתי על ידי הממשלה שהחליפה אותם באישים נאמנים לשלטון. ניסיון הממשלה לפעול באופן דומה אחרי בחירות ה-31 במאסר כבר יוצר מתיחות רבה באותו אזור. לכן, הביטוי הנפוץ לתיאור בחירות בטורקיה – "חופשיות אך לא הוגנות" (Free but not fair), תאם את המציאות גם הפעם ועלול גם לאפיין את הבחירות הבאות.

התמונה העולה מהבחירות המוניציפליות בטורקיה מורכבת, גם עבור מי שרוצה לפרש אותה מזווית ישראלית. בניגוד לציוץ שהעלה שר החוץ ישראל כ"ץ בעקבות הבחירות, שלפיו התוצאות משקפות גם מחיר למדיניות האנטי-ישראלית של ארדואן, הרי שניתן לטעון דווקא ההיפך מכך - העמדה הטורקית כלפי המלחמה ברצועת עזה הזיקה לארדואן בבחירות, שכן הוא נתפס בעיני חלק גדול בדעת הקהל הטורקית כלא עושה די נגד ישראל. עדיין, מוקדם לדעת איך הבחירות ישפיעו על מדיניות אנקרה ובמיוחד על מדיניות החוץ הטורקית. בנאום שנשא אחרי פרסום התוצאות הלא סופיות של הבחירות הציג ארדואן את התוצאה כ"נקודה מפנה" עבורו ומפלגתו, מה שמצביע על שינויים אפשריים. מצד שני, בלי בחירות באופק, נפתחת בטורקיה תקופה שבה ארדואן יוכל לשחרר את עצמו מלחץ דעת הקהל. מדיניות החוץ הטורקית, ועמדת אנקרה כלפי ישראל במיוחד, גם הן מושפעות על ידי גורמים סותרים. קיימים במערכת הפוליטית הטורקית גורמים אשר ידחפו את ארדואן לכיוון עמדה קיצונית יותר נגד ישראל, והם קיבלו חיזוק מתוצאות מפלגת הרווחה החדשה. אך סביר להניח שאנקרה תמשיך להיזהר מליווי הרטוריקה התוקפנית בצעדים שוברי כלים כלפי ישראל, שכן קיימת מודעות לחשיבות המשך הקשרים עם ירושלים לצורך שמירה על מעמדה האזורי של טורקיה וייצוב כלכלתה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט